

Pokorný, Milan

Monografie na rozhraní žánrů

Opera Slavica. 2001, vol. 11, iss. 3, pp. 54-56

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117479>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1985-1997 v různých edicích, zejména v sérii *Philologica* a v ročence *Rossica olomucensia*.

Knížka má 14 kapitol se závěry, autorovým rejstříkem a bibliografickou poznámkou: postupně mapuje Gorkého u nás od prvních ohlasů v letech 1895-1900 k románu Foma Gordějev a dramatům (*Měšťáci* a *Na dně*) a pak až k překladatelskému boomeru v 10. letech 20. století, přesně po rok 1914. Zahrádkova kniha shrnuje ohlasy v různých periodikách, překlady a první kritické studie. Škoda, že Zahradka nevzal více do úvahy to, co bylo u nás o Gorkého recepci již napsáno; s tím se ovšem setkáváme relativně často (naposledy v Honzíkových esejích a doslovecích *Dvě století ruské literatury*, 2000).

Autor zde uplatnil dobré vlastnosti svého přístupu k rukopisu: pečlivé shromáždění, klasifikaci a jasné závěry, méně již zobecňující reflexe emblematického charakteru pro celou oblast česko-ruských literárních vztahů. Když v závěru píše, že „ještě nikdy do této doby a také nikdy potom nenabyl u nás spontánní proces recepce takové šíře, všenárodní zainteresovanosti a kvality, jakkoli zájem o ruskou literaturu ve dvacátých letech minulého století byl značný a jakkoli kvantitativně představovala překladatelská produkce 50.-80. let tohoto století řízená komunistickou stranou obrovský kulturní fenomén“, uvědomujeme si, jak by si tato výrazná kulturní osobnost, vytvářející onen příslovečný most mezi 19. a 20. stoletím, zasloužila dnes – na hranici dalších dvou století – bedlivou kritickou pozornost, jež by nás vedla k hlubšímu studiu mj. Masarykovy koncepce Gorkého. V této souvislosti si připomeňme nejen studie ostravského rusisty Jaroslava Sekery o románu *Život Klíma Samgina*, ale také práce našeho zatím posledního významného gorkologa, brněnského rusisty Jaroslava Buriana (1922-1980), jehož studie zůstaly bohužel buď v rukopise, nebo na stránkách fakultních periodik – mimo širší čtenářský dosah.

Jestliže Zahradkova kniha představuje kvalitní materiálové předpolí a podloží, byla by teoretičtější pojatá práce postavená na Zahradkově akripii a zabývající se Gorkým obecně a jeho českou recepcí zvláště tím, co by naši rusistiku a literární vědu obohatilo. Někdy – a řekl bych, že skoro vždy – nutno jít trochu proti proudu.

Ivo Pospíšil

Monografie na rozhraní žánrů

Hvišč, J.: Kam oko nedosiahne. Rozpomienky Jána Kalinčiaka. LUFEMA, Bratislava 1999. 235 s.

Nestává se často, aby literární vědec opustil striktně vymezené hranice svého oboru – a to nejen metodologicky, ale i stylově a žánrově – a přesunul svou tvůrčí aktivitu od pregnantního vyjadřování prostřednictvím vědeckého pojmosloví k subjektivnějšímu způsobu esteticky účinné výpovědi. Nutnou podmínkou takového posunu je vždy změna souřadnic, v nichž se nachází předmět autorova zájmu, jeho „jiné čtení“, jiná rovina jazykové tematizace. Z českých autorů je možno připomenout Miroslava

Červenku, Ludvíka Štěpána, Vladimíra Křivánka či nedávno zesnulého Vladimíra Macuru, na Slovensku je příkladem zvládnutí obou možností na vysoké úrovni Stanislav Rakús – a nejnověji také Jozef Hvišč, celoživotním usilováním literárním teoretik (především genolog) a historik (s polonistickou specializací). Ten se odborné – a tentokrát i širší čtenářské – veřejnosti nyní představil jako autor specifického literárního tvaru na pomezí klasické biografické monografie, určité varianty tzv. non-fiction, tedy literatury faktu, a memoárů s prvky ryze fabulačními. Nezvyklá podoba této (řečeno slovy jednoho z lektorů Pavola Vongreje) „biografické eseje“ umožnila autorovi překonat za normálních okolností nepřekročitelný příkop, jenž dělí vědu o literatuře od literatury samotné: racionalitu od emocionality, snahu po maximální objektivizaci od subjektivního pohledu, systematizaci a kategorizaci od proměnlivých reflexí. Právě s vědomím této disparitnosti světa vědy, jíž jsou fakta vším, a světa literární fikce, pro niž je stejně důležitý prostor „za fakty“, nácipoval Jozef Hvišč portrét Jána Kalinčiaka, jedné z klíčových postav slovenského národního obrození, Štúrova žáka, přítele i rivala.

Autor sám v úvodu i v textu samotném naznačil vlastní metodologická východiska, když hovoří o „literárním dotvoření“ Kalinčiakova *Vlastného životopisu* z roku 1851, který vydal o rok později Jozef K. Viktorín v 2. svazku almanachu Lipa. Z daného východiska se jeví logickým řešením otázky stylového uchopení tématu použití ich-formy, typické pro konfesní prózu obecně a memoárovou zvlášť. S její pomocí se autor přenáší přes ty momenty z Kalinčiakova života, jež nejsou dostatečně dokumentovány anebo poskytují možnost několikeré interpretace. Použití 1. osoby samo o sobě text na rozdíl od er-formy subjektivizuje, stírá distanci mezi vypravěčem a jeho tématem, naopak vypravěče samotného tematizuje jako ústřední bod jeho vlastní výpovědi. Při důsledném respektování textového materiálu primárního pramene – Kalinčiakova vlastního životopisu – pak autor zcela v intencích psychologického profilu Kalinčiaka, opřeného o důkladnou znalost reálného historicko-sociálního kontextu doby, domýšlí a literárně dotváří nejen některé konkrétní životní etapy, ale především vnitřní motivaci, s níž Kalinčiak přistupoval k řadě důležitých rozhodnutí. Právě tento moment, kdy autor rozkrývá před čtenářem vnitřní svět postavy, asi nejvíce odlišuje J. Hvišče – literárního vědce od vypravěče (byť vybaveného bohatým metodologickým i faktografickým zázemím). Myšlenka, kterou nechává na str. 81 vyslovit J. Kalinčiaka, dobře vystihuje jeho vlastní přístup: „Fakty skládám ako obrazy, z ktorých vnímam panorámu celku. V tomto celku sa mi iba kde-tu vynárajú zvláštne jednotlivosti, ktoré majú synekdochický charakter – pars pro toto.“

Vybočení za hranice žánru – v daném případě literárněhistorické monografie – není samoučelné: spolu s portrétem významné osobnosti slovenských dějin autor vytváří i neobyčejně plastický, mnohovrstevnatý a dynamicky pojatý obraz „ducha doby“, jež Kalinčiaka formovala a kterou on zpětně vahou své osobnosti spoluutvářel (například vyličení studentského života v levočském a bratislavském lyceu, postižení vnitřních rozporů ve zdánlivě homogenní „štúrovské družině“, vynikající portréty jejích předních i některých méně známých členů, sugestivní obraz sklonku Štúrova života v Modre atd.). Právě zde, při charakteristice prostředí (přírodního i městského), v němž se „dění“ odehrává, a množství „vedlejších postav“, mezi nimiž důležité místo zaujímají příslušníci štúrovské generace, totiž autor nejčastěji pracuje s prostředky, jež si věda dobro-

volně vyškrtla ze svého rejstříku: s psychologickou zkratkou, s dialogem, s deskripcemi, jež při vši smyslové konkrétnosti nesou pečeť estetického ozvláštnění, s emotivním pointováním jednotlivých scén, s využíváním kompozičních postupů gradace i retardace, s návratnými motivy atd. Autor s těmito a dalšími prostředky pracuje střídmě, takřkajíc v druhém plánu, necháváje vynít především Kalinčiakov originální hlas a spolu s ním hlasy jeho vrstevníků, jak je dochovaly četné dobové prameny. Včlenění historických citací do textu je citlivé, plně v intencích fiktivního „záznamníku“ reprezentanta rodící se slovenské inteligence, vědomého si svého místa i své úlohy v tomto procesu.

Nelze na tomto místě zrekapitulovat byt' v hrubých obrysech Kalinčiakovu životní a uměleckou dráhu v Hviščově interpretaci; to je úkol speciálních studií, jež bezesporu časem vzniknou a stanou se vítanými příspěvky do nikdy nekončící diskuse o předmětu a metodách literární historiografie. (Např. zdůrazněním bezesporu důležitých vazeb slovenských obrozenců na polský romantismus jako by poněkud ustoupil do pozadí jejich vztah k českému literárnímu kontextu.) Hviščův Kalinčiak je však nejen souborem faktů podaných o poznání zajímavější a přístupnější formou, než jak je tomu u běžných výstupů literárněhistorického bádání. Autorovu aktivitu můžeme chápat i jako příspěvek do diskuse o místě a úloze společenskovědních disciplín, jež na prahu třetího tisíciletí, vedeny imanentní vývojovou dynamikou, směřují ke stále hlubší specializaci a tím často ztrácejí schopnost plnohodnotné společenské komunikace, což je vedle mnoha dalších faktorů jednou z příčin jejich vzrůstající izolace.

Tato publikace samozřejmě nepřináší řešení, ani se o to nepokouší – metodologie vědecké práce je nenahraditelná – avšak má hodnotu symbolického gesta. Naznačuje jeden z konkrétních způsobů překlenování oné propasti, o níž byla řeč. A kdyby její přínos spočíval jen v tomto společensko-komunikačním aspektu, byla by to stopa jedinečná. Není však pochyb o tom, že její valenční možnosti jsou mnohem širší, ať už v pedagogickém procesu, v popularizačních projektech a samozřejmě i v literární historiografii samotné.

Milan Pokorný

Česká slavistika. Osoby a instituce. Zpracovaly Zdeňka Rachůnková a Michaela Řeháková. Vydala Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, Edice Slovanské knihovny. Praha 1999.

Když se S. Wollman na stránkách tohoto časopisu v několika příspěvcích zabýval problematikou přesnějšího vymezení slovanské filologie (*Slovanská filologie 1992*, *Slavia* 61, 1992, 351-362; *Slovanská filologie 1998*, *Česká slavistika 1998*, Praha 1998, 269-274), jeho úvahy se nevyhnuly ani aktuálním otázkám slovanské filologie, jež souvisejí se společenskými změnami u jednotlivých slovanských národů na přelomu 80. a 90. let 20. století. Na toto téma též uspořádal mezinárodní anketu, v níž nabídl slavistům možnost upozornit na neaktuálnější otázky svého oboru a zaměření a připravit